

УДК 028:001(477)Огієнко
DOI: 10.32626/2309-7086.2023-20.235-245

Олена Довгань

*ORCID 0000-0002-1295-8289,
асистент кафедри теорії та методик початкової освіти,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

Тетяна Олинець

*ORCID 0000-0001-8554-6894,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ЧИТАЦЬКІ ІНТЕРЕСИ І ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ САМОСТІЙНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті розглядається вплив читацьких інтересів молодших школярів на формування читацької самостійності. Проаналізовано прийоми формування інтересу до науково-пізнавальної літератури. З'ясовано роль пізнавального інтересу у формуванні читацької самостійності: виявлено характер, показники, умови формування інтересу до книжки в контексті поглядів Івана Огієнка.

Ключові слова: Іван Огієнко, дитяче читання, читацькі потреби, пізнавальний інтерес, читацький інтерес, читацька активність, читацька самостійність, пізнавальна і художня література.

Постановка проблеми. В умовах інформаційної глобалізації ослаблення інтересу до читання – загальносвітова тенденція. Відбувається не тільки відчуження підростаючого покоління від книги, занепад загальної книжкової культури, але і втрата національних традицій книжності. Зростання числа «не читачів», втрата інтересу до книги та читання у різних вікових та соціальних категорій вимагає пильної уваги. Формування читача, розвиток читацької компетентності молодшого школяра є актуальною педагогічною проблемою, оскільки згасання інтересу учнів до художнього слова негативно позначається на їхньому подальшому житті. Найважливішими цілями освіти сьогодення є розвиток в учнів самостійності та здатності до самоорганізації; вміння відстоювати свої права, формування високого рівня правової культури; готовність до співпраці, розвиток здатності до творчої діяльності, толерантність, терпимість до чужої думки, вміння вести діалог, шукати і знаходити змістові компроміси; ініціатива, вміння кооперуватися з іншими, робота в групі і спільне навчання, вміння оцінювати явища, вміти порозумітися з іншими і переконувати, вміння розв'язувати проблеми, планувати, самостійно вчитися, а отже здобувати і опрацювати інформацію. Тому актуальним стає питання розвитку читацької компетентності учнів початкової школи, оскільки у Державному стандарті зазначено, що до ключових компетентностей належить вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкуван-

ня та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях [9].

Читання є найбільш поширеним засобом організації освітньої автономії учня. Його вплив на формування інформаційної культури молодшого школяра важко переоцінити. Тому від того, як моделюється робота з формування читачьких навичок і вмінь, значною мірою залежить успішність усього освітнього процесу.

В умовах сучасного українського суспільства перед учителем початкової школи постає необхідність врахування духовної спадщини минулих поколінь у формуванні особистості молодшого школяра. Серед найяскравіших постатей в українській культурі та педагогічній спадщині виняткове місце належить Івану Огієнку.

Педагогічну спадщину Івана Огієнка розглядали і вивчали такі сучасні вчені, як Л. Березівська, Н. Дічек, В. Ляхоцький, А. Марушкевич, М. Тимошик, З. Тіменик, В. Пащенко й ін. Дослідженню лінгводидактичних ідей Івана Огієнка в контексті мовної початкової освіти присвячено праці Л. Варзацької, М. Вашуленка, П. Кононенка, Л. Паламар, О. Хорошковської.

У зв'язку з цим актуальним вважаємо дослідити питання формування читачьких інтересів і їх вплив на формування читачької самостійності крізь призму поглядів видатного українського мислителя Івана Огієнка.

Мета дослідження – з'ясувати роль пізнавального інтересу у формуванні читачької самостійності: виявити характер, показники, умови формування інтересу до книжки в контексті поглядів Івана Огієнка.

Вклад основного матеріалу. Згідно з С. Гончаренком, дитяче читання розглядається в широкому значенні як твори художньої, науково-популярної літератури і художньої публіцистики для читання дітей і підлітків; у вужчому, спеціальному значенні – як педагогічно спрямований процес прилучення дітей і підлітків до літератури, виховання в них любові до книги [1, с.497].

Наскрізними вміннями, які визначені у Державному стандарті початкової загальної освіти є вдумливе читання, розвиток емоційного інтересу, творче та критичне мислення [8].

У процесі навчання відбувається становлення читача, що здатний до самостійної читачької, творчої діяльності, здійснюється його мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток, формуються морально-естетичні уявлення і поняття, збагачуються почуття, виховується потреба у систематичному читанні.

Підвищити вплив книжок на формування читачької самостійності і розвитку інтересів читачів, спрямувати їх у потрібне русло, виробити у молодших школярів звичку шукати відповіді на свої «чому?» у книжці, задовольняти читачькі потреби – завдання уроків літературного читання та позакласного читання. Саме ці уроки покликані формувати активного читача, підготувати до самостійного використання книжки у подальшому навчанні, виробити вміння орієнтуватись у читачькому колі.

У психолого-педагогічній літературі формування читачьких інтересів розглядається у руслі досліджень прийомів формування інтересу до науково-пізнавальної літератури (Н.М. Дружиніна, Н.М. Житомирова, Л.В. Озарчук, Т.В. Рубцова, Г.П. Ткачук, М.Б. Шеломенцева), роль інтересу у навчально-виховному процесі (Н.М. Бібік, Т.Ф. Бугайко, Н.Й. Волошина, О.І. Киричук, О.Л. Савченко, Н.Ф. Скрипченко, О.В. Скрипченко та ін.).

Про взаємообумовленість технічної і смислової сторони читання ідеться у працях А. Копчук [4, с.21]. Автор наголошує, що читачький інтерес – це виділення з певного кола друкованих видань книжки, якій читач надає перевагу.

На думку О. Савченко, читацький інтерес – «наявність у читача стійкого інтересу до книжок» [7, с.205].

Науковці схильні до думки, що у становленні читацької самостійності висхідним є мотиваційний компонент, а ведучим її мотивом – пізнавальний інтерес.

Необхідною умовою виникнення потреби в читанні є поінформованість та обізнаність у доступному колі читання. Аналіз результатів констатувального експерименту дозволив зробити висновок, що пріоритетна роль у ознайомленні дітей із широким колом літератури, яка б відповідала віковим читацьким інтересам дітей належить вчителю. Разом із тим це можливо при дотриманні системи навчання в процесі формування читацької самостійності і читацьких інтересів.

Читацький інтерес має надзвичайно велику спонукальну силу: він спонукає школяра до пізнання, змушує шукати відповіді на виникаючі питання в книжці, прагнення пошуку. Звідси, без вивчення читацьких інтересів неможливо керувати самостійним читанням учнів, виявити місце книжки в житті конкретної людини, відшукати шляхи до кожного, так як неможливо успішно розвивати і виховувати того чи тих, кого недостатньо знаєш.

Вивчення читацьких інтересів допомагає вирішувати питання формування читацької активності, завдання виховання розвинутої особистості, саморозвитку і самовиховання. Ось чому в останні роки особливо гостро в системі виховання творчої особистості постала проблема самостійного читання, формування інтересу до книжки.

Книжка здатна творити чудеса. Але не всі учні, за нашою констатацією, однаково звертаються до неї. Це пояснюється тим, що не у всіх розвинені читацькі пізнавальні інтереси. В чому ж вони проявляються? Насамперед, у позитивному ставленні учнів до читання, у прагненні ознайомитися зі змістом творів як джерелом нових знань.

Читацькі пізнавальні інтереси можуть мати епізодичний і стійкий характер. Про епізодичний можна говорити лише тоді, коли дитина звертається до книжок час від часу. Це здебільшого зумовлюється, за нашими спостереженнями, тим, що учень в якійсь мірі зацікавився змістом даного твору або його приваблює зовнішній вигляд книги, ілюстрації в ній, поради когось зі старших чи однолітків.

Первинний інтерес зумовлюється впливом як стихійних, так і організованих факторів. Досліджуючи джерела виникнення пізнавальних інтересів і співвідношення між цими факторами, ми виявили, що під впливом школи, сім'ї, позашкільних закладів, дитячих передач по телебаченню, соціальним мережам первинний пізнавальний інтерес виникає тільки в 28,3% дітей, а у 71,7% він виникає стихійно.

Стійкий інтерес до читання характеризується тим, що учень читає систематично, сам виявляє активність, розшукує книжки для читання, відчуває потребу в ньому. Виховання у школярів стійкого інтересу до читання – одне із найважливіших завдань школи.

Вчені (психологи, педагоги, методисти) відзначають, що до кінця молодшого шкільного віку у дитини починає виникати вибірковий інтерес до окремих предметів (Л.І. Божович, Н.М. Бібік, Н.Г. Морозова, О.Я. Савченко, Н.М. Светловська, Г.П. Ткачук, Г.І. Щукіна). В деяких із них він стає стійким і спонукає їх із власної ініціативи шукати додаткові джерела знань. Ця тенденція підтверджується і в наших дослідженнях. Так, у бесіді з учнями 2 класу про оточуюче середовище доходимо висновку, що діти на даному етапі найбільше прагнуть дізнатись про тварин, як вони живуть, що їдять, як зимують, як

турбуються про потомство. Зацікавленість школяра окремою темою і бажання здобути конкретні знання служить показником формування читацького пізнавального інтересу. Тому, добираючи додатковий матеріал, для розвитку пізнавальних інтересів учнів 1 та 2 класів, ми прагнули підібрати літературу саме таку, яка висвітлює питання життя тварин і складала завдання саме з посилення на цю літературу. Адже в основу керівництва читанням повинно бути покладено формування читацьких інтересів, любові до книги.

У добір книжок ми пам'ятали, що книга – об'єкт, але об'єкт особливий. Починали добір із головного – змісту, бо саме у змісті і відображений той досвід поколінь, заради якого книжка видається і читається.

Ядром змісту є текст – літературний твір. Але якщо ми говоримо про літературний твір і співвідносимо його з поняттям «книга», то не маємо права відривати текст від книжки, тобто від самої системи засобів завдяки яким книжка стає книжкою. Справді, у залежності від призначення книжки, адресата, у ній продумані оформлення, розміщення тексту, ілюстрацій, їх добротність та якість паперу. А наше прагнення максимально задовольнити всі ці вимоги допомогло дібрати такі книжки, які вже своїм зовнішнім виглядом привертають увагу до себе як у читача, так і у покупця.

Розпізнавання в книжці важливих елементів, а також засобів текстової і позатекстової інформації, усвідомлення їх призначення – це перший крок до засвоєння змісту книжки і виникнення інтересу до неї.

Інтерес це активна пізнавальна спрямованість людини на певний предмет чи явище дійсності. Г.П. Ткачук визначені й обґрунтовані психолого-педагогічні умови щодо формування інтересу до книжки, любові до читання:

- 1) книги, до яких учитель хоче виховати інтерес, мають завжди оточувати дітей;
- 2) зміст і форми роботи плануватимуться вчителем у відповідності до рівня знань і вмінь із читання певного класу;
- 3) робота з книгою буде так організована, щоб задоволення інтересу стало життєво необхідним для кожного учня, щоб втрачені сили приносили дитині радість, а набуті знання й уміння вона могла використати в житті [10, с.113].

Кожна зустріч дитини з книжкою має приносити їй радість, задоволення. Тому, знайомити з нею треба так любовно, щоб кожна дитина захопилась і полюбила читання, переконалась, що книга збагачує знання, прикрашає життя. А для цього вчитель має знати, що хочуть читати діти, чим кожен із них цікавиться, тобто знати їх читацькі інтереси.

Проведений нами аналіз читацьких формулярів і запитів школярів початкових класів ЗОШ міста Кам'янець-Подільського, показав, що учні читають книжки найрізноманітнішої тематики, а також твори авторів зі шкільної програми: В. Сухомлинського, Лесі Українки, В. Нестайка, М. Трубадіні та інших. Відзначаємо, відомості про навколишній світ маленький читач знаходить у науково-пізнавальній літературі.

Отже, під час формуючого експерименту ми використовували саме цю літературу, згрупувавши й упорядкувавши її за тематичною спрямованістю і відповідно до виявлення читацьких інтересів молодших школярів. Привабливість науково-художньої книжки в тому, що іноді тільки її засобами дитині стають доступні закономірності з життя природи.

Особливу увагу як засобу виховання, вважав І. Огієнко, потрібно приділяти рідній природі. «Пишна природа чарівного краю нашого сама нахилиє своїх мешканців до замилювання у всякім мистецтві», – писав він.

«Природа рідного краю є основою матеріальної і духовної культури народу... Природні фактори, що зумовили національні особливості українців, формують у дітей чуття єдності, гармонії людини й природи. Дитяче чутливе сприймання природи як живого організму, зустріч її з тасмнищами, прагнення досягнути їх, породжує любов до природи, екологічне світобачення» [6].

Можливості такої літератури настільки надзвичайні, що іноді створюється враження, що можна зовсім обійтись без статей підручника, наприклад, інтегрованого курсу «Я досліджую світ», якщо з дітьми прочитати серію добре підібраних науково-художніх творів про природу. Однак, це не зовсім так. У читанні молодших школярів повинні бути присутніми твори з різних підрозділів пізнавальної літератури. Науково-популярні і науково-художні твори доповнюють один одного: науково-художня література викликає пізнавальний інтерес, який може бути більш задоволений за допомогою читання науково-популярних книг, у той час як від уміння користуватися науково-популярною книжною залежить рівень розуміння науково-художньої літератури. Твори цих підрозділів відповідають різним запитам учнів-читачів на різних рівнях їх загальноосвітньої підготовки в залежності від віку, душевного складу і читацьких смаків. Дитина буде зростати, у неї буде більше запитань, їй знадобляться більш глибокі відповіді, які треба шукати в іншій літературі.

Предметом нашого дослідження стало й те, що вчителів важливо усвідомлювати різницю між пізнавальною та художньою літературою. Від цього залежить вибір дієвих прийомів роботи з твором.

Пізнавальна література неоднорідна. В даний час прийнято пізнавальну літературу для дітей (О.В. Джежелей, А. Ємець, Г.П. Ткачук) розділяти на науково-популярну, науково-художню, довідкову, інструктивну. На жаль, і досі серед позначок на книжкових виданнях існує плутанина, коли науково-популярні твори позначають як науково-художні та навпаки.

Науково-художні твори для дітей – це різновид дитячої пізнавальної літератури, в якому пізнавальна інформація подається читачеві за допомогою сюжету і художнього образу. Основне завдання таких творів полягає в розвитку пізнавального інтересу, вихованні розумової активності, в тому, щоб привернути увагу до навколишнього світу, викликати запитання.

Наприклад, науково-художніми є твори О.І. Копиленка в збірці «Як вони живають», П.В. Утевської «Буряк-буркотун», «Вароччин гребінець та його родичі», Б.Г. Вовка «Покатайте дорогу», П.Д. Лабанського «Ложечка меду», І.М. Прокопенко «Чому липень липнем назвали», «Як павучок братів шукав» тощо.

Найсуттєвіша відмінність цієї літератури від інших видів пізнавальної дитячої книжки – це наявність сюжету, під яким розуміють подію чи ряд пов'язаних між собою подій, у яких розкриваються характери дійових осіб. Сюжет допомагає привернути увагу ще недосвідченого читача. Саме тому серед пізнавальної літератури, яка доступна читачеві молодшого шкільного віку і яку ми рекомендували читати дітям, науково-художні твори у нашому рекомендаційному списку переважали.

Керуючись результатами констатувального та формувального експериментів, переконаємось, що об'єктивним показником читацької самостійності молодших школярів є стійка необхідність і здатність читати книжки за усвідомленим вибором і особистим інтересом до читання такого типу дитячої літератури – науково-пізнавальної.

Науково-популярні твори для дітей – це безсюжетні пізнавальні твори, основними завданнями яких є розкриття певної системи знань, прищеплення бажання

і навички користуватися доступною довідковою книгою. Науково-популярними є переважна більшість статей у дитячих енциклопедіях, це твори С.М. Приходько «Картопелька», М.В. Шарлеманя «Лісові барабанщики», П.В. Утевської «Оповідання про скляну ниточку», А.Л. Григорука «Жилетка «Пінгвін».

Дані проведеного нами опитування на констатувальному етапі дослідження показали, що читання у дітей молодшого шкільного віку займає далеко не перше місце. На перше місце діти ставили комп'ютерні ігри, на другому – перегляд передач по телебаченню, на третьому – прогулянки та ігри на свіжому повітрі з друзями і лише потім – читання книг.

Аналогічне анкетування серед батьків «Чим полюбляють займатися у вільний час ваші діти» дало такі показники (табл. 1).

Таблиця 1

Заняття школярів у вільний час

Види діяльності	Клас, %			
	I	II	III	IV
Прогулянки	38	24	10	44
Робота з книжкою (самостійне читання та слухання)	70	64	58	42
Малювання	27	15	6	29
Заняття спортом	8	16	28	49
Перегляд телепередач	20	18	52	36
Комп'ютер	5	12	35	58
Допомога по дому	23	18	25	24
Ігри	52	30	26	16

Як видно з таблиці, поступово інтерес до читання у молодших школярів втрачається. Якщо в першому класі, коли дитина ще здебільшого спілкується з книжкою під керівництвом дорослого, цей вид діяльності був на першому місці, то в четвертому він перемістився на четверте місце, а пріоритетні місця зайняли: комп'ютер, перегляд передач по телебаченню, прогулянки на повітрі.

Дані опитування-інтерв'ю «Назви найбільш цікаві книги, які ти прочитав нещодавно» показують, що більшість учнів назвали не більше 5-6 книжок. При цьому лише 6,3% назвали конкретну книжку і повну її назву, яку б хотіли прочитати. У значній частині школярів (34%) відсутня елементарна бібліографічна грамотність: не запам'ятовують прізвища авторів книжок, не вміють самостійно вибрати книжку за її зовнішніми ознаками, зробити припущення, про що ця книжка.

Результати опитування «Чи любиш ти читати?» засвідчили, що читацька активність молодших школярів бажає бути кращою. Так, багато читають – 18%, достатньо – 45%, мало – 35%, узагалі не читають – 2%.

Виховання дитячих пізнавальних інтересів і читацької самостійності великою мірою залежить також від педагогічної культури батьків. У справі виховання дітей, на думку професора І. Огієнка, учителі та батьки повинні виступати як партнери, постійно доповнювати і підтримувати один одного, оскільки у школі удосконалюються ті риси і якості, які формуються батьками [3, с.309].

Робота з формування ціннісних орієнтацій неможлива без докорінного поліпшення родинного виховання. Тому що сім'я, зазначав І. Огієнко у праці «Навчаймо дітей своєї української мови!» (Вінніпег, 1961), – це «домашня церква», в якій закладається духовний стрижень особистості, основи її моралі, самобутність національного світовідчуття і світорозуміння [5, с.57].

Не можна обійти увагою той факт, що під впливом ціннісних орієнтацій сім'ї на особистісному рівні дитини відбувається відбір духовних цінностей, які залишаються, зітруться або трансформуються під впливом вимог суспільства. І. Огієнко застерігав, що коли суспільні духовні цінності та ідеали суперечать особистим, відбувається відторгнення частини або руйнація всієї ціннісної системи дитини, що у свою чергу, призводить до духовної кризи, яка проявляється передусім у дезорієнтації та спустошеності.

Заперечення батьками духовності в дітей є наслідком нерозуміння самоцінності та унікальності внутрішнього світу дитини й несталості її духовних процесів, високої вразливості психіки і основною причиною появи закомплексованих і замкнених людей, які бояться проявити в чомусь свої духовні прагнення, погляди, щоб зберегти внутрішній спокій, життєву рівновагу, що згодом переростатиме в цинічне ставлення до життя, до національних і загальнолюдських цінностей [5, с.58].

В умовах сім'ї та школи, наголошував Огієнко І., укорінюються основні якості, здібності, нахили, таланти, звички дітей. Підтримка сім'ї та комфортне шкільне середовище систематично сприятимуть їхньому розвитку.

Шкільне, родинне і релігійне виховання, зазначав вчений, виконують одну важливу спільну функцію – виховують підростаючу особистість як свідомого громадянина своєї держави, котрий вболіває за майбутнє народу, відроджує і розвиває культуру, поважає історичне минуле, мову та відстоює інтереси своєї Батьківщини [8, с.208].

Як показують матеріали обстеження, батьки часто зайняті своїми «дорослими» справами, а тому відмахуються від дитячих запитань чому?» і «для чого?», вбиваючи цим самим у зародку найціннішу якість душі маленької людини – ненаситну допитливість, цікавість. Тут доречною буде порада: бійте на сполох, якщо ваша дитина не запитує про довколишнє життя. Тоді ведіть її в ліс, поле, розповідайте про дивовижний світ живих істот, про рух хмар і зірок, про перетворення Місяця, про те, як маленька зернинка стала духмяним калачем, як можна на груші виростити яблука, як споруджують будинок, що треба для очищення повітря в місті, – словом, про все те, чим живе людина. І ще – накупіть їй багато книжок, щоб вечорами в дружній бесіді обговорити, що нового вони принесли у вашу оселю. Не бійтеся прочитати дитині з дорослого журналу про далекі країни, про подвиги вчених, про працю, знахідки, про плавання і дивовижні експерименти.

Родина повинна піклуватися про духовне життя дитини, розширюючи її кругозір, створюючи відчуття повноти, насиченості, радості буття. Книга, як продукт духовного життя людини, об'єднує в собі не лише освітньо-пізнавальний, а й світоглядний, естетичний, моральний, духовний потенціал, слугує значним фактором формування особистості дитини, її національної свідомості [5, с.64].

З раннього дитинства дитині потрібно відкрити радість бути глядачем, слухачем, читачем. Необхідно, однак, щоб зусилля школи підтримувалися й у родині. На жаль, склалася така тенденція, що батьки перекладають відповідальність на школу і у питанні дитячого читання. Цей факт підтвердило наше анкетування, проведене серед батьків, їм було запропоновано відповісти на запитання: «Скільки разів у тиждень ви з дитиною читаете та обговорюєте додаткову художню літературу?» (табл. 2).

Таблиця 2

Читання та обговорення книжки	Клас, %			
	I	II	III	IV
1 раз на тиждень	-	40	44	23
2 рази на тиждень	19	20	27	32
3 рази на тиждень	37	16	11	7
щодня	63	26	16	-
жодного разу	-	8	18	23

Аналіз результатів дозволяє зробити висновок, що недостатня увага батьків до книжки і читацької самостійності їхніх дітей не відповідає вимогам сьогодення. А звідси, пізнавальний інтерес у дитини гасне, а потреба в читанні пропадає. Більше того, батьки не переконані, що спільне читання, крім задоволення чисто пізнавального інтересу, має і моральну сторону. Адже, це один зі способів змістовного спілкування з дитиною, коли вона почуває батьківську увагу до неї, її інтересів, коли виникає духовна близькість. Вважаємо, що батьки повинні продовжувати читати своїм дітям доги, поки в тих існує така потреба. Бажаю, щоб спільне читання, як і перегляд кінофільмів, спектаклів, телепередач, доповнювалося наступним обговоренням прочитаного, побаченого. Саме в бесідах-судженнях формується культура мови і мислення дитини. При цьому важливо вміти «... захоплюватися і дивуватися новим фактом, новим знанням. Це емоційне ставлення до пізнання, радість розумової праці – дорогоцінний подарунок вашій дитині».

Вивчаючи коло читацьких інтересів молодших школярів, ми дійшли висновку: дітей 1-2 класів цікавлять казки з життя відомих їм тварин, із життя дітей. Учні зі захопленням слухають розповідь чи читання вчителем казок:

- 1) у 1-2 класі «Пан Коцький», «Котигорошко», «Івасик Телесик», «Лисичка та Журавель», «Чарівне горнятко», «Яйце-райце», «Кіт та Пес». Якщо включати ще й інсценізацію окремих казок чи епізодів із використанням масок казкових героїв, їх атрибутів, то це ще більше викличе інтерес дитини до читання;
- 2) у 3 класі більше цікавлять оповідання про природу, про працю людей;
- 3) у 4 класі діти читають пригодницькі твори, про мандрівки, наукові відкриття, про наших дослідників.

Дослідження показали, що користуються попитом молодших школярів природа виникнення речей, їх будова, тваринний та рослинний світ. При цьому вони конкретно хочуть отримати відповіді на поставлені питання «Звідки беруться машини?», «З чого роблять папір?», «З чого виготовляють скло?», «Як орієнтуються птахи у польоті?», «Чому дерева скидають листя?» тощо [2, с.212].

З віком збільшується число пізнавальних питань про будову та створення Землі, космос, будову людини, питання життя і смерті людини та тварин. Природний інтерес продовжує розвиватись. Дітей хвилюють вже не тільки явища, а причини виникнення того чи іншого явища. Наприклад: «Звідки береться райдуга?», «Чому йде дощ?», «Куди і для чого течуть ріки?», «Звідки прийшли до нас ті чи інші рослини?», «Звідки береться тканина?» тощо. Ці питання свідчать про те, що учні намагаються проникнути в суть явищ, знайти пояснення, причину. Це найбільш високий рівень розвитку читацьких пізнавальних інтересів, передумова формування читацької самостійності. Бо ж, щоб відповісти на ці та інші питання, дитина повинна звернутись до книги, науково-пізнавальної зокрема, а цю роботу повинен спрямувати вчитель.

Інтереси читачів у своєму дослідженні ми виявляли різними способами протягом усього часу перебування дитини в школі. У бесідах, що проводились із

дітьми після уроків чи на уроках із різних предметів, відзначали, хто що читав із певного питання, чим саме цікава та чи інша книжка, про що хотів би ще прочитати той чи інший учень, цим самим засвідчивши ріст культурного рівня школяра. При цьому пам'ятали, що діти молодшого шкільного віку дуже повільно залучаються до читання науково-пізнавальної літератури. Тому, під час формувального експерименту ми пропагували науково-пізнавальні книжки, вчили працювати з цією книжкою, виділяти і сприймати найбільш необхідний матеріал.

Переконані, читацькі інтереси вчитель повинен розвивати в дітей, починаючи з навчання грамоти. Поки дитина ще не оволоділа грамотою, педагог покидає систематично читати дітям художні твори, особливо казки, вести бесіду за прочитаним. Діти наших експериментальних класів чекали таких хвилин зустрічі з книжкою з нетерпінням, а ми пересвідчувались, що книга – це велика радість для дитини. А щоб учні не були в цьому випадку пасивними слухачами, пропонували їм намалювати героїв казки, намалювати малюнок до якогось епізоду, переказати казку за цим малюнком. Ці прийоми виховують любов до книги, зацікавлюють школяра читанням.

На наше переконання, варто познайомити дітей із бібліотекою, пояснити, яке багатство там знаходиться, і що кожна книга містить у собі багато цікавого, цінного, чудесного. Цим учитель популяризує книги, викликає інтерес до них, бажання якнайшвидше їх прочитати.

Дієвими будуть і зустрічі з дитячими письменниками, які сприятимуть виникненню читацьких інтересів. Дітям, як і дорослим будуть цікаві зустрічі з Дмитром Кузьменком, Зіркою Мензатюк, Оксани Кротюк, Іваном Андруссяком, Сергієм Боднарем тощо.

Готуючи учнів до літературних ранків, конкурсів, ми рекомендували книги з урахуванням індивідуальних можливостей, зацікавлювали читанням усіх учнів. Це неабияка нагода пробудити і проявити потяг до книжки.

Висновки. Таким чином, читацький інтерес – надзвичайно важливий стимул до навчання, до пізнання нового. Під його впливом розвивається пізнавальна читацька самостійність.

Вивчення читацьких інтересів повинно сприяти тому, щоб прищепити школярам літературний смак, уміння глибоко сприймати прочитане, зробити книжку духовною потребою підростаючої особистості.

Отже, можливості дитячої книжки, науково-пізнавальної зокрема, на уроках літературного й позакласного читання щодо формування читацького інтересу і читацької самостійності необмежені. Щоб ці можливості були реалізовані, книжка повинна відповідати таким критеріям:

- доступності;
- відповідності віковим особливостям та розумовому розвитку учнів; високої художньої і пізнавальної цінності;
- якісного оформлення; достовірності пізнавального інтересу.

Високий темп життя і мобільність змушують сучасних дітей читати короткі тексти, інформаційні дайджести з дисплеїв смартфонів, планшетів, комп'ютерів, прослуховувати аудіокниги. Подальші дослідження читацьких інтересів молодших школярів висвітлюватимуть роль аудіо книги у формуванні читацької компетентності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.

2. Довгань О.С. Читацькі інтереси і їх вплив на формування читацької самостійності. *Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць* / [гол. ред. В.М. Лабунець]. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 25 (2-2018). Ч. 2. С. 208-215.
3. Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження: наук. допов. / під заг. ред. Є.І. Сохацької. Коломия: Коломийська друкарня ім. Шухевича, 1997. 352 с.
4. Копчук А.М. Виховання читацьких інтересів учнів. Київ: Товариство «Знання» УРСР. 1989. 48 с.
5. Кучинська І.О. Духовні джерела Івана Огієнка: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. 88 с.
6. Марушкевич А.А. Невтомний працівник українського ренесансу Іван Огієнко. Педагогічний аспект. Київ: Четверта хвиля, 1996. 128 с.
7. Навчання і виховання учнів 3 класу Методичний посібник для вчителів / укладач О.Я. Савченко. Київ: Видавництво «Початкова школа». 2004. 512 с.
8. Олинець Т.В. Сімейне виховання в контексті педагогічних ідей Івана Огієнка та сучасному освітньому просторі України та США. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. Вип. XVI. С. 206-211. URL: <http://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/246075>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: <https://www.Kmu.gov.ua/ua/npras/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
10. Ткачук Г.П. Робота з дитячою книжкою на уроках Позакласного читання (1-4 клас): посібник для вчителя. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. 120 с.

References:

1. Honcharenko, S.U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichniy entsyklopedychnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary]. Rivne: Volynski oberehy, 552 s. [in Ukr.].
2. Dovhan, O.S. (2018). Chytatski interesy i yikh vplyv na formuvannya chytatskoi samostiinosti [Reading Interests and Their Influence on the Formation of Reading Autonomy]. *Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka. Zbirnyk naukovykh prats* [Collected Works] / [hol. red. V.M. Labunets]. Kamianets-Podilskyi. S. 208-215. [in Ukr.].
3. Dukhovna i naukovo-pedahohichna dialnist I.I. Ohienka (1882-1972) v konteksti ukrainskoho natsionalnoho vidrozhennia [Spiritual and Scientific and Pedagogical Activity of I.I. Ohienko (1882-1972) in the Context of the Ukrainian National Revival] / (ed. by Ye.I. Sokhatska): nauk. dopov. Kolomyia: Kolomyiska drukarnia im. Shukhevycha, 1997. 352 s. [in Ukr.].
4. Kopchuk, A.M. (1989). Vychovannia chytatskykh interesiv uchniv [Education of Pupils' Reading Interests]. Kyiv: Tovarystvo Znannia. URSR. 48 s. [in Ukr.].
5. Kuchynska, I.O. (2004). Dukhovni dzherela Ivana Ohienka [Spiritual Sources of Ivan Ohienko]: navch. posib. Kamianets-Podilskyi: Abetka-NOVA. 88 s. [in Ukr.].
6. Marushkevych, A.A. (1996). Nevtomnyi pratsivnyk ukrainskoho renesansu Ivan Ohienko. Pedahohichniy aspekt [Ivan Ohienko is a Tireless Worker of the Ukrainian Renaissance. Pedagogical Aspect]. Kyiv: Chetverta khvylia. 128 s. [in Ukr.].
7. Navchannia i vykhovannia uchniv 3 klasu. Metodychny posibnyk dlia vchyteliv. [Education and Upbringing of 3rd Grade Pupils. Methodical Manual for Teachers] / (ed. by O.Ia. Savchenko). Kyiv: Vydavnytstvo Pochatkova shkola. 2004. 512 s. [in Ukr.].
8. Olynets, T.V. (2022). Simeinye vykhovannia v konteksti pedahohichnykh idei Ivana Ohienka ta suchasnomu osvithomu prostori Ukrainy ta SShA [Family Education in the Context of the Pedagogical Ideas of Ivan Ohienko and the Modern Educational Space of Ukraine and the USA]. *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita*. Vyp. XVI. S. 206-211. URL: <http://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/246075>. [in Ukr.].
9. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018 roku «Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu pochatkovoi osvity» [Resolution of the Cabinet of Ministers

- of Ukraine Dated February 21, 2018 «On Approval of the State Standard of Primary Education»). URL: <https://www.Kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>. [in Ukr.].
10. Tkachuk, H.P. (2000). *Robota z dytiachoiu knyzhkoiu na urokakh pozaklasnoho chytannia (1-4 klas)* [Working with a Children's Book in Extracurricular Reading Lessons (grades 1-4)]: posibnyk dlia vchytelia. Kamianets-Podilskyi: Abetka, 120 s. [in Ukr.].

Olena Dovhan, Tetiana Olynets

READING INTERESTS AND THEIR INFLUENCE ON THE FORMATION OF READING AUTONOMY

The article considers the problem of the influence of reading interests of primary school pupils on the formation of reading autonomy. The psychological and pedagogical literature was analysed from the point of view of methods of forming interest in scientific and informative literature. The role of cognitive interest in the formation of reading autonomy is clarified: the nature, indicators, and conditions of the formation of interest in books in the context of Ivan Ohiienko's views are found out.

The data of the conducted research are presented, which demonstrated that reading is far from the first place among children of primary school age. Among the priorities are computer games, watching television programs, walks and games in the fresh air with friends, and only then – reading books. From the 1st to the 4th grade, the interest in reading among primary school pupils is gradually lost. The circle of readers who are motivated to read specific literature and who has a lack of elementary bibliographic literacy is defined.

The results of the analysis of reading forms and requests of primary school pupils regarding topics and authors are presented; priorities in the literature are defined.

The results of a formative experiment are adduced, during which there was used literature, grouping and arranging it according to thematic direction and in accordance with the identification of reading interests of primary school pupils. The advantages of the science and art book as a means of learning the laws of nature are determined. Emphasis is placed on the need for primary school pupils to read works from different sections of informative literature, since popular science and science fiction works complement each other: science fiction causes cognitive interest, which can be more satisfied by reading non-fiction books, while the ability to use a non-fiction book depends on the level of understanding of science fiction. The literary works of these subsections meet the various requests of pupil readers at different levels of their general education, depending on their age, internal state of mind and reading tastes. Not everyone understands the difference between non-fiction and fiction, and the choice of effective methods of working with the literary work depends on this.

The role of the family in the formation of spiritual values in the context of I. Ohiienko's views and reading interests and reading autonomy of primary school pupils is clarified.

Key words: Ivan Ohiienko, children's reading, reading needs, cognitive interest, reading interest, reading activity, reading autonomy, informative and fiction literature.

Отримано: 15.10.2023 р.